

определению и обоснованию механизмов социализации. Обосновано значение высшего учебного заведения как института социализации студентов. Определена сущность образовательной среды высшего учебного заведения как социализирующего пространства. Охарактеризованы факторы, которые определяют социализирующее влияние образовательной среды высшего учебного заведения на личность студента.

Ключевые слова: социализация, условия социализации, факторы социализации, механизмы социализации, образовательная среда вуза, факторы социализирующего влияния.

VAINOLA RENATE, RUDKEVYCH NATALIA, *The mechanisms of socialization of students in the educational environment of higher education.*

In the article the characteristics and peculiarities of socialization mechanisms of influence on the individual student in the educational environment of higher education. Submitted different classification approaches to identify and study the mechanisms of socialization. Grounded value higher educational institution as an institution of socialization of students. The essence of the educational environment of higher education institution which as socialize space. Characterized social factors that influence the educational environment of higher educational institution on the individual student.

Keywords: socialization, socialization conditions, factors of socialization, mechanisms of socialization, educational environment of the university, socialize factors which influence.

УДК 37.013.42(076)

Гапончук О. М.

КОНСУЛЬТАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА: ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ

У статті проаналізовано зміст поняття «консультативна діяльність соціального педагога» як виду діяльності. Визначено ключові ознаки консультативної діяльності соціального педагога: консультативна діяльність – це один із видів професійної діяльності фахівця; консультативна допомога фахівця клієнтам є кваліфікованою, особливим чином організованою, безпосередньою; кожна фізично і психічно здорова людина сама в змозі впоратися майже з усіма проблемами, які виникають у неї; консультування є процесом двостороннім; спрямованість консультування виражається у допомозі клієнту в гармонізації себе, свого оточення та способу життя. З'ясовано, що консультування – це самостійний вид професійної діяльності соціального педагога, а консультація – це метод роботи у процесі надання соціально-педагогічної допомоги на будь-якому з її етапів.

Ключові слова: консультування, соціально-педагогічне консультування, консультативна діяльність соціального педагога, консультативна бесіда.

Сучасні умови життєдіяльності дітей та дорослих сповнені різними проблемними, стресовими, а іноді просто складними ситуаціями, що викликають розгубленість, невпевненість, втрату віри у себе та не дають можливість самостійно конструктивно вирішити питання чи вийти з пригніченого стану. Водночас зростання у суспільстві показників культурного мислення та обізнаності людей з різними видами психологічної та соціально-педагогічної допомоги спрямовує особу, у разі появи індивідуальних труднощів, вирішувати їх не самостійно, а з професіоналом. Таким фахівцем, який компетентно та з найменшими витратами допоможе індивіду актуалізувати власні внутрішні потенціали для вирішення складних соціальних, професійних, сімейних чи інших проблем, може і повинен стати соціальний педагог.

Незважаючи на порівняно велике число наукових і навчально-методичних праць, де розглядаються питання консультування в діяльності соціального педагога, аналіз літератури доводить, що проблемі соціально-педагогічного консультування як самостійного напрямку і виду діяльності соціального педагога присвячено не так багато комплексних досліджень. У підручниках та посібниках консультування розглядається переважно серед інших функцій соціально-педагогічної діяльності, а також як один із засобів, як метод роботи при вирішенні низки особистісних проблем клієнта та щодо оптимізації його життєдіяльності у соціумі. При цьому такий матеріал часто розрізнений і неоднозначний.

Первинний аналіз теоретичних джерел засвідчив відсутність чіткого визначення цього виду діяльності, однозначної сфери його застосування, оскільки термін «консультування» є родовим поняттям для різноманітних – психологічної, педагогічної, соціально-педагогічної, а останнім часом і для управлінської, юридичної – консультативних практик. «У професійній літературі представлено сьогодні від 200 до 400 підходів до визначення консультування і його моделей» – підкреслює російський дослідник Ю. Б. Шапіро у своїй статті «Психосоціальне консультування як технологія соціальної роботи» [20, с. 7]. Наприклад, саме консультування розглядається різними авторами як процес (В. М. Кожевников, В. І. Николаєва), напрям (Д. І. Москальова, О. В. Пожидаєва, Г. М. Раковська, З. М. Шевців), вид (Л. М. Завацька, Ю. В. Клочан, Н. П. Краснова, І. Ф. Лизун, О. В. Пожидаєва), технологія (Л. М. Завацька, В. М. Пігіда, В. М. Шахрай, З. М. Шевців), форма (Ю. В. Клочан, Д. І. Москальова), метод (О. О. Гаврилук, Т. В. Воленчук, Ю. В. Клочан), спосіб та процедура (В. М. Кожевников, В. І. Николаєва, В. М. Шахрай) соціально-педагогічної діяльності. При цьому ми можемо констатувати, що деякі дослідники дотримуються якоїсь однієї позиції, інші – розмежовують дві-три позиції за широтою поняття, а треті – вживають паралельно кілька різних позначень консультування, аналіз яких не завжди дозволяє чітко диференціювати його спрямування чи специфіку. Прикладом

такої понятійної «поліфонії» можна назвати підхід Л. П. Сокольської. У посібнику «Робота соціального педагога в закладах освіти» вчена розглядає консультативну роботу: як одне з основних завдань та напрям діяльності соціального педагога в освітніх закладах; як діяльнісну технологію, що оптимізує роботу соціального педагога; як форму вуличної соціальної роботи; як форму корекційної роботи з важковиховуваними дітьми та підлітками; як метод формування позитивної поведінки [15, с. 6, 14, 20, 46, 48]. Однак, на нашу думку, напрям, технологія, форма та метод роботи – це різні за своєю широтою феномени; вони вимагають різного рівня підготовки фахівця, який їх реалізує, а також різняться за своїм алгоритмом та вимогами впровадження. Враховуючи означене, *метою* нашого *дослідження* стало з'ясування сутності та змістового наповнення понятійного апарату, що описує консультування як професійну діяльність соціального педагога.

В процесі дослідження проблеми змістового наповнення поняття «консультування» щодо професійної діяльності соціального педагога нами встановлено, що, незважаючи на багатогранність підходів до означеного соціально-педагогічного феномену, в термінологічному відношенні найбільш чітко окресленим є розгляд консультування як виду діяльності та консультації як безпосередньої консультативної бесіди. У своїй роботі ми зосередили увагу, насамперед, на *консультуванні як виді діяльності* та, проаналізувавши існуючі на цей час визначення цього поняття, визначили його ключові ознаки. Нами встановлено, що соціально-педагогічне консультування розглядається як: організований процес комунікативної взаємодії соціального педагога та клієнта, тобто суб'єктів консультування (О. В. Пожидаєва [13]); діяльність, спрямована на надання безпосередньої соціально-педагогічної допомоги клієнту (Г. М. Раковська [14], Л. М. Завацька [5], Н. П. Краснова, С. Я. Харченко, Я. І. Юрків [18]); кваліфікована допомога особам, що переживають різні проблеми, труднощі в повсякденному житті (Т. В. Воленчук [3], Д. І. Москальова [10], О. В. Пожидаєва [13], Г. М. Раковська [14], М. В. Шакурова [19], Т. А. Шишковець [17]).

З визначених положень можна констатувати, що, по-перше, більшість дослідників визначають *консультативну діяльність саме через призму діяльнісного аспекту* (як взаємодію, як процес, як контакт соціального педагога і клієнта, динамічні відносини суб'єктів, що розв'язуються або змінюються в ході консультування). Тому ми в межах нашого дослідження будемо вважати консультативну діяльність, насамперед, одним із видів професійної діяльності фахівця. Саме в процесі взаємодії соціального педагога з клієнтом формуються «консультативні відносини – це такі відносини, при яких відсутній будь-який примус з боку консультанта, що в свою чергу сприяє налагодженню контактів, високому рівню довіри і відвертості з боку клієнта» [7, с. 68].

По-друге, консультативна діяльність соціального педагога – це не просто допомога людині людині, а *соціально-педагогічна допомога фахівця клієнтам, яка є кваліфікованою, особливим чином організованою, безпосередньою*. Саме тому, спираючись на окреслені вченими вимоги до проведення консультацій [1; 2; 18], ми встановили, щосоціальний педагог-консультант задля запобігання

помилку у роботі повинен: а) орієнтуватися виключно на наукові знання з психології та соціальної педагогіки, отримані під час навчання; не звертати увагу на «глибоку обізнаність» чи «широку психологічну компетентність» батьків дитини, які, будучи лікарями, психологами, вчителями, часто самі висувають «страшні» діагнози; б) сприймати клієнта як динамічну систему здатну до самокомпенсації, оскільки людина розвивається упродовж життя (тобто наявність у клієнта певних труднощів, наприклад, у навчанні чи спілкуванні, не дає підстави безапеляційно діагностувати у нього проблеми з інтелектом чи патологію характеру); в) володіти відповідною системою професійних навичок (техніки активного слухання, техніки питань, техніки емпатійного слухання і т.д.) і, бажано, консультативного досвіду; г) зберігати власну позицію, тобто завжди дотримуватися певної дистанції між собою і клієнтом, не ототожнювати переживання клієнта зі своїми.

По-третє, розуміння консультативної діяльності соціального педагога засноване на переконаності в тому, що кожна *фізично і психічно здорова людина в змозі впоратися майже з усіма проблемами*, які виникають у неї. Тому така допомога надається у формі порад і рекомендацій (Н. П. Краснова, С. Я. Харченко [18]); різних варіантів, які можуть бути використані для вирішення проблеми (О. О. Гаврилюк [4], З. М. Шевців [22]); інформування, психолого-педагогічної підтримки для задоволення запиту чи вирішення проблеми клієнта (О. В. Пожидаєва [13]). Слід наголосити також на тому, що поради та рекомендації, які пропонуються фахівцем, не розраховані на те, щоб дати клієнту чітку вказівку майбутнього шляху. Консультування є процесом двостороннім, тобто навчання, інструктаж, обмін думками і діями, які тут відбуваються, спрямовані на те, щоб клієнт міг самостійно скористуватися ними, надалі повністю вирішив свої труднощі чи аналогічні проблеми без допомоги з боку соціального педагога-консультанта, взяв на себе відповідальність за прийняті рішення. З цього приводу О. К. Лютова-Робертс зауважує, що у Великобританії консультування (*counseling*) не зводиться до надання порад (*consultare*) чи керівництва (*guidance*). «Психолог проводить консультацію, а консультант (*counsellor*) – сесію. Під час консультації психолог має право давати професійні поради, інформувати клієнта, формулювати рекомендації, пропонувати клієнту на вибір готові варіанти рішень і т.д. Консультант же під час сесії надає клієнту можливість самому розібратися в своїй проблемі, знайти вихід із ситуації, що склалася, і ухвалити власне рішення (якщо, звичайно, в цьому є необхідність)» [9, с. 17]. Саме тому неодмінною засадою успішності консультування є ефективна консультативна взаємодія між клієнтом і консультантом, спільна діяльність консультанта й клієнта задля здійснення бажаних змін у житті останнього.

Аналіз змісту поняття «консультування» в соціально-педагогічній сфері дозволив також визначити його спрямованість, що виражається у допомозі клієнту:

– у вивченні та розумінні суті існуючої проблеми (Л. М. Завацька [5]), аналізі та розумінні суті його важкої життєвої ситуації (О. О. Гаврилюк [4], З. М. Шевців [22]);

– у підтримці його можливостей щодо пошуку шляхів вирішення проблем та самостійного подолання труднощів у різних сферах життєдіяльності (Т. Ф. Алексеєнко [16], Ю. В. Клочан [6], Д. І. Москальова [10], О. В. Пожидаєва [13], Г. М. Раковська [14], Т. А. Шишковець [17], С. Я. Харченко [18]);

– у стимулюванні його до саморозвитку, використання особистісних і соціальних ресурсів (О. В. Пожидаєва [13]), формування здатності адекватно сприймати себе й оточуючих, здійснювати власний вибір у різноманітних сферах життєдіяльності (Ю. В. Клочан [6]);

– у сприянні соціалізації (Л. М. Завацька [5], Г. М. Раковська [14], М. В. Шакурова [19]), оптимізації соціальних зв'язків (Т. А. Шишковець [17]), освоєнні ним соціокультурного досвіду (Д. І. Москальова [10]);

– у відновленні та оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, виробленні соціальних норм життєдіяльності та спілкування (Л. М. Завацька [5], Д. І. Москальова [10], М. В. Шакурова [19], З. М. Шевців [22]).

Узагальнюючи означені вище положення, що характеризують спрямованість консультативної діяльності соціального педагога, можна констатувати, що *консультування – це «допомога в гармонізації себе, свого оточення та способу життя»* [12, с. 131]. В сукупності всіх аспектів воно включає допомогу: а) в усвідомленні клієнтом сутності проблеми (уточнення формулювання, встановлення реального ступеня та серйозності), причин та своєї ролі у її виникненні та вирішенні; б) у визначенні того, як і що саме можна змінити в ситуації, що склалася, та виборі варіанту вирішення цієї проблеми з акцентом на відповідальності та здатності самого клієнта у цьому питанні; в) у розвитку особистості клієнта через розкриття та активізацію його ресурсів, можливостей, здібностей; г) в опануванні новими навичками поведінки (спілкування, взаємодії, налагодження соціальних зв'язків тощо); д) у формуванні способів продуктивної взаємодії із зовнішнім світом. Доречно зауважує з цього приводу Т. Ф. Алексеєнко, вказуючи, що специфіка консультативної діяльності соціального педагога полягає в тому, що «консультант намагається поліпшити життєву ситуацію іншого, не керуючи ним та його потенційними діями і вчинками, а показуючи їх можливі наслідки, допомагаючи клієнту зробити самостійний правильний висновок на основі чітко усвідомлених причинно-наслідкових зв'язків» [16, с. 231]. Важливим є і те, що в консультуванні, на відміну від корекції та психотерапії, наголос робиться на ресурсах клієнта (окремого індивіда, сім'ї, соціальної групи), якого орієнтують на знаходження власних рішень і їх реалізацію.

Вивчення підходів до *консультації як методу* (Т. В. Воленчук [3], О. О. Гаврилук [4], Ю. В. Клочан [6]), дозволило розглядати консультативну бесіду, як процес діалогічного спілкування, в ході якого одна людина (консультант) допомагає іншій (клієнту) використовувати свої внутрішні ресурси для особистісного розвитку в позитивному напрямі. У вказаному розумінні «консультація виступає способом, за допомогою якого одна людина надає допомогу іншій, використовуючи для цього цілеспрямовану бесіду, наприклад, бесіду за наслідками діагностики; розмову-інформування стосовно спеціальних питань (питань вибору професії, вибору типу школи, інформування

батьків і педагогів щодо вікових особливостей дітей тощо)» [9, с. 20]; «бесіду-раду щодо побудови алгоритму вирішення проблеми педагогічними засобами» [18, с. 80]; «бесіду-інформування з метою орієнтації громадян, окремих осіб, сімей, груп, спільнот» [21, с. 141]. При цьому консультація завжди повинна мати практичне завершення, тобто це не безперервні розмови; клієнт має усвідомлювати, що результатом консультативної бесіди є початок самостійних дій.

Таким чином, враховуючи вище означені положення, ми можемо підсумувати, що консультування – це самостійний вид професійної діяльності соціального педагога, а консультація – це метод роботи у процесі надання соціально-педагогічної допомоги на будь-якому з її етапів. У найбільш широкому розумінні консультування в системі професійної діяльності соціального педагога доцільно розглядати як ланку соціально-педагогічної допомоги, що передбачає сприяння усім категоріям клієнтів (дітям, дорослим, групам чи організаціям) у процесі усвідомлення сутності проблеми чи кризової ситуації, мобілізації своїх особистісних чи професійних ресурсів та в подальшому вирішенні питань орієнтації у складних життєвих ситуаціях, самореалізації в межах суспільних норм, освоєнні ними соціокультурного досвіду, вирішенні завдань соціального навчання і соціального виховання для успішної інтеграції в суспільство. Поручені питання не обмежуються представленим дослідженням. В перспективі потребують вивчення основні структурні компоненти консультативної діяльності соціального педагога як виду професійної діяльності, а також напрями консультативної діяльності соціального педагога в конкретних закладах та установах.

Використана література:

1. Алексеева Ю. А. Сучасна модель консультативної роботи з підлітками // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2012. – Вип. 10. – С. 5-12.
2. Бушай І. М. Типові помилки психолога-консультанта у професійній діяльності // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2012. – Вип. 9. – С. 113-119.
3. Воленчук Т. В. Консультація у роботі соціального педагога [Електронний ресурс] / Т. В. Воленчук. – Новоград-Волинський, 2011. – 83 с. – Режим доступу : <http://nv-ims.edukit.zt.ua/>
4. Гаврилюк О. О. Консультування як метод роботи майбутнього соціального педагога у навчальному закладі // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Хмельницький, 24-25 квітня 2014 р. / [ред. колегія: Є. М. Потапчук (голов. ред.), О. В. Кулешова, Л. О. Подкоритова, В. К. Гаврилькевич, Л. Г. Параскевич]. – Хмельницький : ХНУ, 2014. – С. 83-84.
5. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для вищ. навч. закл. – К.: Слово, 2008. – 240 с.

6. Ключан Ю. В. Особливості соціально-педагогічного консультування // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 5 (240), Ч. I. – С. 85-90.
7. Коломієць О. Г. Роль консультування в діяльності соціального педагога // Вісник Черкаського ун-ту. Сер. Пед. науки. – 2010. – Вип. 183, ч. 4. – С. 67-70.
8. Лизун І. Ф. Роль соціально-педагогічного консультування у роботі з підлітками із сімей трудових мігрантів// Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 4. – С. 94-97.
9. Лютова-Робертс Е. К. Тренинг начинающего консультанта: ведение доверительной беседы. – СПб. : Речь, 2007. – 307 с.
10. Москалёва Д. И. Социально-педагогическое консультирование как форма социально-педагогической деятельности / Д. И. Москалёва // Психолого-педагогическое наследие прошлого в современной социально-педагогической деятельности : материалы 7-х Междунар. Макаренк. студ. пед. чтений, Екатеринбург, 8 апр. 2010 г. / [сост. Н. Г. Санникова ; ФГАОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т»]. – Екатеринбург, 2010. – С. 45-46.
11. Николаєва В. І. Соціальне консультування: модульний варіант. Навч. посібник / В. І. Николаєва, В. М. Кожевников. – Донецьк : НОРД – ПРЕСС, 2007. – 211 с.
12. Пігіда В. М. Форми й методи соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів у системі взаємодії соціальних служб та навчальних закладів/ В. М. Пігіда // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Пед. науки. – 2012. – № 16. – С. 129-137.
13. Пожидаєва О. В. Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності // Вісник Запорізького національного університету: Педагогічні науки : зб. наук. пр. / [гол. ред. Г. В. Локарева]. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – № 1(17). – С. 22-25.
14. Раковская Г. Н. Социально-педагогические условия развития доверительного взаимодействия субъектов консультирования : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / Г. Н. Раковская. – Оренбург, 2000. – 22 с.
15. Сокольська Л. П. Робота соціального педагога в закладах освіти. Конспект лекцій для студ. спец. «Соціальна педагогіка та практична психологія» / Л. П. Сокольська. – Хмельницький: ХНУ, 2006. – 98 с.
16. Соціальна педагогіка : словник довідник / Т. Ф. Алексєєнко, Ю. М. Жданович, І. Д. Зверєва [та ін.]; [за заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко]. – Вінниця : Планер, 2009. – 542 с.
17. Справочник социального педагога: 5-11 классы / Авт.-сост. Т. А. Шишкова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ВАШ, 2007. – 336 с.
18. Харченко С. Я. Соціально-педагогічне консультування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Я. І. Юрків. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – 403 с.

19. Шакурова М. В. *Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / М. В. Шакурова. – 2-е изд., стереотип. – М.: ИЦ «Академия», 2004. – 272 с.*
20. Шапиро Б. Ю. *Психосоциальное консультирование как технология социальной работы // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. – 2001. – №3. – С. 3-17.*
21. Шахрай В. М. *Технології соціальної роботи. Навч. посібник / В. М. Шахрай. – К.: Центр навч. л-ри, 2006. – 464 с.*
22. Шевців З. М. *Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. / З. М Шевців. – К.: Центр учб. л-ри, 2012. – 246 с.*

ГАПОНЧУК ЕЛЕНА НИКОЛАЕВНА, *Консультационная деятельность социального педагога: содержательное наполнение понятия.*

В статье проанализировано содержание понятия «консультативная деятельность социального педагога» как вида деятельности. Определены ключевые признаки консультативной деятельности социального педагога: консультативная деятельность – это один из видов профессиональной деятельности специалиста консультативная помощь специалиста клиентам является квалифицированной, особым образом организованной, непосредственной; каждый физически и психически здоровый человек сам в состоянии справиться почти со всеми проблемами, которые возникают у него; консультирование является процессом двусторонним; направленность консультирования выражается в помощи клиенту в гармонизации себя, своего окружения и образа жизни. Установлено, что консультирование – это самостоятельный вид профессиональной деятельности социального педагога, а консультация – это метод работы в процессе предоставления социально-педагогической помощи на любом из ее этапов.

Ключевые слова: консультирование, социально-педагогическое консультирование, консультативная деятельность социального педагога, консультативная беседа.

GAPONCHUK ELENA, *Consultative activity of social pedagogu: meaning of the term.*

In the article the essence of notion «consultative activity of social pedagogue» as a type of activity is analyzed. The key features of consultative activity of social pedagogue are definite: consultative activity – this one of types of specialist professional activity; consultative assistance to clients is qualified, specially organized, direct; each physically and mentally a healthy person is able to handle with the all problems almost; counseling is a process bilateral; the orientation of counseling is expressed in the help to the client in harmonization of itself, the surroundings and way of life. It was found, that counseling – it is the separate type of professional activity of social pedagogue, and advice – it is the method of operation in the provision of social and educational assistance at any of its stages.

Keywords: counseling, social-pedagogical counseling, consultative activity of social pedagogue, consultative conversation.